

106 J. B. K.

Peto. jan. 27. 1860

A „subjectivitas és objectivitas”, „személylgyesség és tárgylagosság” fogalmai tudományos becsének kelendő mérésére szállításra. Ertelemez.

Az újabbkori, kivált német philosophia és kritika műhelyeiben nem esélyt szerepet játszik a két fő és fogalom: „subjectiv-objectiv”. Szavára szinte két táborra, subjectivisták és objectivistákra osztik a bölcselet és műbírálat serege; sőt kénnemű s. i. subjectiv és objectiv tudomány is művelhet, subjectiv és objectiv jellem és élet, végre két különálló sub-jectiv és objectiv világnézet, sőt világ támad, mint hajdan a Nominativus és Realisus Szaxados harzáiban. Vátnak is, emlékezem, szinte országos baj gyarant vértess egykoron a bölcselet által annak ragaszkodása, hogy két ily fontos fogalomra, mely nélkül, úgy mond. bölcseletelni és bírál-
ni teljes lehetetlen, még csak magyar kifejezésünk sincs. És meg is alakiult végre nagy nehezen az alanyi és tárgyi la-
gos elnevezés is azóta (gondolom 1836 óta) mint fogalmi-
nak teljesen megfelelő is jó két magyar szó, szeltembe huppnál-
kodik, sőt, ^{de} alább látsandjúl mily joggal, korlátlanul uralg.
„Subjectiv és objectiv” tehát, (Welfel és Gibellinek!) ^{frajni} nevezetes két fő és fogalom! Melynél mielőtt logikai és meta-
physikai becsirőt fölneant, nem lesz talán felesleges annak etymologiaját, ha csak futólag is érinteni. Világos, hogy a
subjectiv a subjectumtól, valamint hogy az objectiv az
objectumtól származik, mely két kifejezés éppen nem classicus,
hanem köznévi latin szó, huppnáttatva előbb talán az
Aristoteles féle logikában, azután a nyelv- vagyis inkább
mondattanban. A subjectum, = quod subiacet, Plóberinti
fordítása a hellén υποκειμενον szónak, mellyel Aristo-
telesnél rokon az οὐσία, ὄν, γὰρ ὅν, a mi tehát ily syn-
onymumok mellett, nem több is nem kevesebb, mint maga
a valóságos tárgy, = objectum. Az igazi subjectum tehát
az igazi objectum

855
1860MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

az igazi objectum is így a két fő nem ellensarhos, de ugyanazonos fogalom. Ezt a Subjectumot = τὸ ὑποκειμενον & bizvást lehet alanynak nevezni magyarul. A Subjectumnak egy másik, szintén nem ellenes, de correlatív, kifejtőleg kiegészítő fogalma a logikában igen úgy, mint a nyelvtanban a predicatum. Subjectum is predicatum, mint a mondat és ítélet alkotórészei, egyben más jelentőségű fogalmak, mint a felfőbb Subjectum is objectum. Arobat tehát én nem magyarítanám így, hogy alany és mondomány, de mint képem sokkal határozottabb és érthetőbb így: tárgyazat és erőnyer, a mit a Környezetben évek óta használok is.

De ez még mind elűt attól, a mit a Subjectiv és Objectiv újabb divatos kifejezéssel jelölni akarnak és fogtak is a mit én magyarul nem alanynak és tárgylagosnak, (s. minch is az az é az utóbbiban, mely miatt a fő oly kellemestlenül, mondhatnám erigányosan hangzik?), hanem személylegesnek és tárgylagosnak nevezek. Hogyha már az az objectumtól jövő objectivus (-a-um.) eredetileg annyi, mint az objectumot illető határozvány, eljárás, vagy ilyesmi, latinban úgy, mint a magyarban, tárgy, tárgyas, tárgylagos: akkor a Subjectiv, Subjectivus, az előbbinek analogiája szerint, annyi volna, mint a Subjectumot illető, Subjectumnak maradó. De ha a Subjectum annyi mint alany, azaz τὸ ὑποκειμενον = οὐβία = τὸ ὄν = valóság = tárgy: akkor az alanyinak vajjon mi más jelentése lehetne, mint igen szorosan a valóságra tartozó, = lényegesen tárgylagos. A mi a ^{legrész} modern jelentéséhez képest, nem egyéb mint képtelenség.

Vajjon mitől csúfol tehát a Subjectum köröngyeze alá ama divatos fogalom, mihoz mondjuk, hogy ez nem Objectiv hanem csak Subjectiv philosophia, vagy bár mi más?

Valahé, de bír én ki nem puhatolhattam hogy később, a Subjectum szóra ráfogza egyház, hogy jelentősen az ne csak mindig grammatikai vagy logikai gondolatformát és jellemzés, hanem közel olyasmit, mint az Aristotelis, feltétele ὑποκειμενον, οὐβία

örökös, tehát Személyes Subjectumot, Személyt, eleinte talán
 éppen csak alárendelt = subiectuak személyt. (A franciában át
 nem esznek ma is divatos a 'Sujet, a Subject, ha mondják,
 was ist das für ein Subject, és börti segit!). Ennélfogva a Subjectum
 mintegy hypostatice vagy per eminentiam lön véve, mint
 minden Subjectumok között a legkülönb Subjectum, mi csak személy
 lehet. A Subjectivus tehát e szerint annyit tenne, mint személy
 illető, személyt maradé vagy reávonathozó, tehát Személyleges.
 A Subjectiv, objectiv elnevezéseket tehát bírvaát kiserél.
 Hetjűk a Személyleges és tárgylagos kifejezésekkel; és ez közelebb
 is hoz már ahhoz, hogy megtudjuk, mit akar hát jelenteni különö-
 sen az újabb philosophiában és kritikában e két fogalom és
 végre, - a mi ezen értekezéj főczélja, kimutatni, hogy mi csoda jog-
 gat?

Hogyha halljuk, vagy olvassuk, hogy ez az okoskodás, bíráló
 vagy költemény inkább Subjectivus, mint objectivus, vagy hogy
 egészen Személyleges is korán sem tárgylagos: mindjárt nem csak
 közvestenűt érezünk, de világosan értjük, hogy emé' erímet több
 mint amaz, és hogy a személylegesnek beése nem is mérhetőzetik
 a tárgylagosnak beesével. „ Ez csak Subjectivitás, de ez ob-
 jectivitás, ” mondják, és „ ez im csak Subjectiv, nem objectiv
 igazság, jog, hit, philosophia, szépmű, sat. úgy sejtik, mintha
 a Subjectiv-erímettel csak annyit akarnának mondani, hogy
 ez vagy amaz állítás, nézet, előterjesztés vagy állapot a 'való',
 igaztót, egyetemesetől, tárgyasztól eltérő és csak képzelt, gondolt
 egyénileg olyannak látfő, bennmaradévatami. Ise meg
 hagyján! Hif' lehetnek, mint valóban vannak is számos esetek,
 melyekre a Subjectiv és nem objectiv erímet tökéletesen
 reáillik. De az egyes esetekbeni biztos ítélés kimondása a ninc,
 tetemes nehézségel nélkül. Mers a vitát Syllogistikus alabba
 foglalva, már a főelőzvény iránt is vitakérdés maradandó sohgy,
 hogy mit mindent kell hát szorosán Személylegesnek és mit már
 igazán tárgylagosnak ítélni? Ily tanunk és theoriánk meg ninc,
 De ha ez meg is volna már, a nehézségünk és balfogásunknak
 egész

4. egyik serege támadhat, mint igazán támad is az alelőzvény,
az alárendelés körül, hogy az A, B vagy C - egyes állítás, elő-
adás vagy mű "Személylegesség" rovatába sorozzák-e igazán?
Kant, Lichte, Jacobi, Fries bölcsészeti a Hegeliánusok Személy-
legesség, a magolát ellenben tárgyilagosságha hertelít; de hi-
csoda vehetné rof néven, ha mi épen felismerétnő a cizmreket
is az usőbbiak bölcsészeti nevező a, i nem eséklyebb joggal
különymőtag Személylegesség? Schillert subjectiv, Göthert
objectiv kölsőnek heretik nevezgetni; pedig Menzel Sarka
nem az egyedüli bírő, ki ha más szempontból is, de hasonló jog-
gal, épen az ellenkezőt bizonyítja be. Vannak bölcsészeti iskolák
subjectiv és objectiv logikával, subjectiv, meg objectiv is
absolut fellellemel, észszel, akarattal!! De biztos-e itt az
alap i nyer-e vele a tudomány, az igazság is az élet, az bizony
erős hírdő. Vannak esthetikai műbirálók, kik a Szépnek eddigi
mind csak "subjectivus" értelmitésit megvetve, "objectiv" ha-
tározványokat hívánnak, i naiv módon axiómá gyanánt
azon úgy hírem egyik subjectiv elvőből indulnak ki, hogy
minden Szép kizárólag művészeti eredetű, csak művészi (kikar
nemde személyleges jellemű?) és hogy nincs természetű i így
igazán objectiv Szépség! Nemelyeknél az egyik belvilág i
annak minden működése subjectivitás, subjectivismus; má-
soknál csak az érzelmek világa, ismét másoknál csak a
reflexio i végre többek előtt a képzeltődei minden művő-
dése csak Személylegesség. Voltaképp pedig az ily theoriák-
ban a hány a tétel, annyi a ferde állítás, i távol a valódi
tárgyilagosságtól, épen in exemplo a legkiszárazottabb Spe-
milylegesség, mint egyoldalú abstractio, vagy önkényes hypo-
thesis, vagy egyéni ferde nézet és vélemény, vagy puffra ráfogás.
Ennyire ötfolyó és bizonytalan lévén a hit fogalom köz-
haszn, mi már az igazság a dologban? Vagy a konkrét igazság
közön hívul esve, talán csak lidérz képzeltet, fmerő subjecti-
vitás) a hit fő i nincs benne is rajta semmi valóság (obje-
ctivitás)?

A' dolgot képrehajlaltatni vizsgálva, nem lehet tagadni, hogy a' kérdés alatti hit kifejezés nem igen üres szó. Van annak hit jözan alapja, t. i. egy léteztani és egy logikai; de minden más alap p. o. a' metaphysikai hamis.

1. Belvitágunkban hirtőleg buvárkodva, könnyen és teljes büszsággal fogunk végre meggyőződni a' felől, hogy az épi lelhi erő magában is annak minden termőhet, jözan működési és ezen működésnek eredményei, mind igazi realitái. Sok, valóságos, tehát mind magukban, mind az ismeretre és tudományra nézve, ha voltaképp és teljesen ismeretnek fel, tárgylagos és koránt sem személyleges termőhet. Itt tehát ha tárgyotlan viffa kell utasítani azon subjectiv és bal nézetet, mintha minden képrezetek, reflexiv gondolatok, különösen pedig minden ézetmek csak személyleges jelleműek volna. Mert ha az egész lelhi vagy belvitág merő subjectivitás, akkor minden philosophia, belreligio és költőzet aztán, mint amának eredménye, szintén csak merő illusió és személylegesség, mit jözan éppel már csak nem fog állítani senki. — Az emberi szellemi épi léteztet egészben, és minden egyes attribútóiban minden épi embernek az ő eredeti v' jellemére és berkezetére nézve egynemű valóság, tehát ugyanisak objectiv valami: de arra nézve a' mire rendelkezésének fogva és például érett korában képes, nem hész erő, de a' minék foktól fokra és különösen gyakorlái által fejlődnie, gyarapodnia, alahutnia, fővel érnie kell. Itt már, a' fejlődésnek ezen pályáján, jelentőbb eltérők az erőfokok, az irányok, a' differenciák vagy ellenkezőleg törtető működésnek és így végre a' jellemek is, híváts ha odagondoljuk, hogy az ember nemcsak physikai és psychikai szükségesség = termőhettség, hanem az önhintesség és szabad akarat, sőt teljes önhény és fehéty kényerőssége mellett is törvényei berint is fejlődik, tehát vajmi sokszor egyoldalúlag, ferden, visszaan. A' fejlődés és képrődes és képrezetek különféle stádiumain tehát sokaknál sok egyénileg sajátoságos jövend elő, mi a' normalis objectiv típusot, az eredeti hirtőtől eltérő, tehát igazán csak subjectivus. Lássunk némely répleket!

6.

Az érzéki szemléleteket rendszeren objectivitásnak állítja; pedig
 van azokban számos subjectívus elem, ha csak azokra gondolunk
 is, melyek a képzeltől járulnak hozzájuk és az úgy nevezett ér-
 zékesatvódásokra, holott az amitő nem az érzék, de a lideregkedő
 képzeltől, vagy az elhamarkodott ítélet. A Képzeltől törvény-
 szerű ép működése objectív természetű, p. o. a tér és időbeli alah.
 zatok szerkesztésénél, mikor a kült- és belvilági tárgyat leképezi,
 lemásolja (azoknak képmaisát veszi és jellemitegy mintegy daque-
 roxy pirorra.) és mikor a való érzelmeket képzeltessé alahítja
 és az érzetemenek a sémákban anyagot nyújt, mely elemek nél.
 kült sem érzéki vagy tapasztalati, sem matematikai, sem philoso-
 phiai teljes és való ismeret nem lehetne. De a képre-
 lödésnek önkenyes és rahongyártlan vagy éppen kövös járása az
 idomzatokhoz (ebben és átmodva.) tehát az üres képzeltés, ab-
 zándorás, merengés, semképés, babona st. i., jötteket psychice
 ezek sem = semmi, hanem psychikai való tünemények, tehát
 psychikai realitások; de a való ismeretre nézve bizony csak üres
 puppa subjectivitás. - A Nedély világa, a kültönfélé ép érzelmek,
 eredeti vágyak, sejtelmek, indulatok, érdekek, méltánylatok,
 természet, szerelem, tisztelet, imádás, mind ezek psychikai rea-
 litások és tagadhatlanul objectív természetűek; mit azonban
 sokan, kült az emberi fívet nem ismerik, vagy annak ^{szókat jelentő} morzsa-
 kait a philosophiában és kritikában teljesen ignorálják, tagadni
 hajlandók, tartván azokat a subjectivitás kültönj és valódi
 fészkeinek. De csak az egyéni, való vagy kövös sympathiák
 és antipathiák, az érzeltőség kövös hullámai, az egész benn-
 maradt érzelmi tüprengés, bágyadság, zavar és kunyaság és az
 ezekhez hasonló fámizhatók a subjectivitás rovatába, kivált
 ha hasonlólag subjectív természetű képzeltességet parvosutnak.
 Hübös kritika tehát, mely a tantos költészet általjában sub-
 jectiv költészet nemnek, a kültedeket, nőket subjectív jellemek-
 nek, a magyarokat subjectív népnek ítéli.

2. A gondolkodás és gondolatok világa a lélektan
 tünemények közs nem említettük, fenntartván azt ezen kültö-
 nösök st. i. logikai rovat réjére. A kültö különben is fírosan öffe-
 függ

függ egymással. A' logika nem csak hogy pszichológián alapszik,
 de jó része egy darab létélet. A' gondolkodó, ítélő, bíráló
 erőnek vagy is egy fővel az értelemnek terméket - és törvényzerü
 működése, nevezetesen bár mi külső névvel, mint elvonás (abs.
 traktív) visszafigyelés (reflexió) fontolgatás, egybevetés, elemzés,
 fejtegetés, határozás, okoskodás, sat. pszichice mérő objectivitásról.
 bizonyos észbeli célokra mindmennyi mellőzhetlen eszköz. A'
 gondolkodásonak ^{emé} ~~jórán~~ működtetési az ismeret és igazság körül
 csak oly jogosítottak, mint az értelem működése. Az általános,
 egyetemesen és függetlenül érvényes, teljes, való igazságot,
 az ész örök igazságait, az elvet, törvényt a' gondolkodás
 működtetési nélkül az öntudat napfényére és gyakorlati élet
 háttérre soha sem segíthetnek. Tudjuk, hogy ez in ultima
 analysi nem épen könnyű dolog és nem minden ember mester,
 sőt, de minden esetre mesterség, és oly ügyesség, melyet kura-
 mos fáradság, folytonos gyakorlat, és módszeres - már is logikai-
 eljárás, élet, és mely gondolkodás által kell és lehet csak fe-
 xenni. Ismeretünknek nemcsak legnagyobb, de legfontosabb
 része nem közvetlen, de közvetett, a' gondolkodás mestersége
 által szerzendő és szerzett ismeret. Imé itt vagyunk a' ha-
 táron az objectivitás és subjectivitás között! Ha a' gondolkodó
 értelem egyről ugyan határozott ^{való} tárgyat tűz ki magának fel-
 adatát akár a' külső - akár a' belvilágból, márról pedig a' maga mű-
 ködtetésben a' helyes gondolkodási észbeli törvényt, melyet spinsin
 kell ismernie, követnie, - akkor valamint minden működése, úgy
 ezeknek végeredményei is, a' gondolkodás által közvetített is-
 meret is, mint helyes igazság, ^{szárazhatlanul} reális és objectív terméketi lesz.
 Ha ellenben ugyanaz gondolkodó értelem, a' helyes útról jobbra
 balra eltérve, vagy a' valóság létezők és történetek külső - vagy bel-
 világát, vagy az ész örök törvényeit, már akár tudatlanságból
 akár befűlyből megveti, és a' transcendens világba akár
 törni, vagy saját maga működéseit "an-und für sich" elégti,
 vagy működésinek formáit hypostatizálja, tárgyas dolgoknak
 veti, és azokból iróppal melles világot construálni és ma-
 gyarázni és oly valamű, mint effelen: már ott egészen benne
 van és benne sül a' subjectivitás üres világába. Innen jár-
 magis

8. Majik arról mind az, mit a német így nevez, Hirngepinst, Fachei,
Wahn, fel- vagy inkább le az örültségig. A' keskeny ^{józan} hasárvonalnak
sülhagása jobbra-batra az absztrakt gondolkodás magastalain, vagy mely
ségeiben igen könnyű és gyakori, kívánt ha még hozzájárul ahai a kép-
zelődei, ahai az értelem, érdekl. vagy absztrakt egyoldalú és ártó befo-
lyása, úgy hogy a' való és objectiv állás és eredmény helyett előáll
egy répről az ábrándozás, mátról a' mysticismus, Sophistika, és végre
rajongó elfelőség és fanatizmus. (Lásd a' történeti példákat, a' görög
Sophisták dialektikáját, a' gnosticismust, scholasticizmust, Böhm János
és Swedenborg revelatívát, az absztrakt philosophia több példányait,
lat. lat.). Azonban nemcsak ezen egy félőségnél honol a' subjectivitas,
a' gondolkodó erő ^{ennek} mindegy hyperstenikus működésénél, hanem az
ellentéző, mindegy asthenikus sarkánál is, ott t. i. a' hol a' vizsgáló-
dás, bíráló életűn marad, hol a' gondolkodó erő rest, tompa,
gyenge, vagy hol elfogult és a' szoba's vagy érdeklenség úgyn-
négi a' tárgy alatt. (A' vélemények és balítéletneknek tágas, tarka
világa.)

3. A' pszichikai és logikai adásokból ennig elégnek tartok a'
kérdéses tárgy felvilágosítására. Azonban nem mellőzhetem hall-
gatással az absztrakt értelemnek még egy igen is subjectiv
prezensióját, mely fferint dialektikai absztraktívának meta-
physikai és objectiv érvényt nemcsak tulajdonit, de hővetel,
(: "ignotus fallit, notis est derisui."). Ezen metaphysikailó
logikusok be nem érve a' magokéval, legelőbb is elődeit vagy
kortársait bölcseféket és azat támadják meg, hogy philosophi-
ájuk, úgymond, csak reflexió, az övék pedig Speculatio.
Speculatio, "hamis szó"! É nevezet, hogy hűtönösen-egyszerű hang-
nyomattal haphatják ^{hagyjaikban} nem csak a' kereskedőt, de hamis bölcset-
kedőt is! A' Speculatio valódi Schibolensis vált a' moderna
philosophiában. Oly herenesis amphiboliát a' ^{és szót} magyarban ki nem
adhatjuk, mert a' szemtelődei, elmélet, mint jámbor philosophiai
operatió, a' Speculatio nál. proreusi jellemét ki nem fejezi.
De ^{am} tegyen a' Speculatio látszó philosophiai fogalom, ^{még is} ha
nem akar pusztá transcendentalis úfás lenni a' "töku vaboku" hűt-
lámáin, bizonyosan hinton csak hűvarkodás, elmélkedés, gondolkodás
lef

lehet; gondolnodni pedig reflexio nélkül nem lehet. Az igaz ^{9.}
speculatio meg nem tagadhatja ezt, annyit a reflexiót. A legutóbb
 tárgyaz (concret) esetben a speculatio is reflexio synonym. Bi-
zony, bizony nem is egyéb, (keves kivétellel) az a fészeshető modern
speculatio a philosophiában, mint a legabszurdabb reflexio mű-
ködése, felcsigiztatva a schematizáló képzelődés, élténysége által;
tehát legnagyobb mértékben Subjectivismus, a combináció önkénye
is fűzés. Vagyunk két fészeshető, s valójuk tete az egyiket sarkább,
mint sarkább Subjectum-stravakhat, a másikat ugyanolyan pro-
dicatumokhat, azután hűszorúti egyik kezűnkkel az egyiből, má-
sikkal a másiból egy-egy szövegdulát s illesztjük össze az ité-
let alakjába s igen mulatságos játékunk leendő: ezen képre
gondol önkénytelen is az ember, nem egy speculativ rendszer
olvasásánál. Könyvet kellene írnom, ha az ideiző példák hulló
számát aharnám kiírni. De olvassa meg bár ki is, kit a divat
meg nem hűdített, akár a berlini „cicervant” mesekönyv, akár
kétünöbbs tanítványainak munkáit, s megismerkedvén a dialekti-
kai varázso-formulákkal, vallja meg magának őszintén, ha gyar-
rapodott-e objectivus bölcsesége? ha jobban tanulta-e ismerini
a természetet, önmagát, az életet, az igazat? ha feljutott-e
ezen lajtornákon az örök igazságokhoz, behatott-e a trilógiák
segítségével a dolgok lényegébe?! Vallja be nyíltan, vajjon
a „Sola Salvificatio” kisleppens objectiv dialektikája kermi-
szerepithokat magyarázó, s az úgy nevezett „genetikus” módszer
szellemi rejteltyeket megoldó efför-e? Nem lehetne-e nevezni
Friez (= Geschichte der Philosophie II db. 633 s. Kt. lapp.) az újabb
bölcselkedésnek ezen terményeit egyik határozottsággal így, hogy
„große Rückschritte”. A félszázad alatt történt speculativ
bátfogások mutatják, hogy a valódi philosophia és metaphy-
sika csak a concret, teljes empiria, a jözan fészeshetői-logika,
a kritikai módszer, s végre az igazán tárgyaz elmélet összefogó
egymást hűgűző ^{személyi} történe működése mellett alabulhat végre meg,
mint bizonyos tudomány, mint bölcsélet, mint a valódi élet,
bölcseségre vezető talány. Van ugyanis egy neve a jözan, ho-
moly, objectiv speculationnak vagyis elmélkedésnek, mely a
jözan

10. jözan sejtés, közvetlen igazságérzet, gondolthasí élesseg és mélység
és sokoldalú tárgyas ismeret segítségével, az éppel minsegy
divinativus és revelativus ^{lépten} Sugallata mellett (mely csak kevés
"valószínűségi", istenileg iktetett tárgelmek sajátja:), - juss fel, vagy
le a legmagasb. vagy legmélyebb elvű, törvényű, az örök
egy igazságig, mely fátadozások és revelatívák által, az ismeret
és tudományra és életre néve, minsegy új világsejtés fedeztetés
fel, és gazdag bányák nyitogatás ^{meg} teljes és maradandó objecti-
vitással. (Ilyenek a valódi bölcses, próféták, évezredek tanítói,
és megsejtelmi költői is, mint a természet és bellem világának revelató-
rai:). Az ez úton a legmélyebb subjectivitásból kikerülő objec-
tiv ismeretek arután mind megannyi valódi synthetikus, me-
taphysikai ismeretek, elvek, nem pedig csak logikus-analytikus
abstractiók és kérérdzések. (Hic Rhodus, - hic salta!)

Mindzebből már tárgyunkat illetőleg hettő világosan ki-
vethető, először mely ingatag még mindig a subjectiv és objectiv
fogalmaknak mind értelmé, mind és főkép alkalmazása, azu-
lán pedig mennyire képer itt a balfog, tévutakra és hamis rend-
szerek csábítani a vigyázatlant. Kiváncosnak fog tehát ta-
lálatni, meghatározni a két fogalom értelmét és megállapítani
igaz érvényét. A két fogalom psychico-logikai eredetű, de su-
lajdonkép azon fogalmak sorába tartozik, melyeket Kant philo-
sophiájában a reflexio amphibolikus fogalmainak neveznek,
melynek is többi közt: az idom és anyag, belső és külső, egyező
és ellenes, egynemű és különböző, tétel, - ellentétel - öffenetel,
"an sich sein, für sich sein, anders sein", "Sein, Begriff, Idee"
der theoretische Geist, der praktische Geist, der freie Geist, theoretische
u. praktische Vernunft stb. Mind ez magában nem egyéb, mint
megannyi logikai üres név, melynek azonban a képretevel
fogalmak, logikai ismeretek meghatározásánál van jó helye és
hazna. A baj csak akkor áll elő, ha ezen pusztán reflexiv fogal-
mak metaphysikai vezírfogalmaként, - kategóriáiként vétetnek
és az azokat használók azt vélik, hogy azokkal nem a ^{valóság} képretevel
és gondolatok, de a való tárgyak, a világ, bellem lényegét és
igazságát fogják kisűrti, vagy hogy azok segítségével rendbe-
reket, theoriákat állhatnak. Pedig nem nehéz belátni, hogy

a puszta reflexiv fogalmakat soha sem feleltünk a dolog
 lényegéhez; „damit lücht ihr Keinen Hund aus dem Ofen“. Schiller.
 Igaz ugyan, hogy a virsgátó dajná, fejtegetésnél, magyarázásnál
 „qui bene distinguit, bene docet“, igaz, hogy valaminek a nyelvtan-
 ban fel a szónoklatig, úgy a logikában is, mellőzhetlenek a mód,
 szerez, befűd a gondolkodás érdekében bizonyos idomzatok, (schematic)
 bizonyos rájá és rovatok, típusok és típusok, melyek a befűd
 és gondolatok tartalmát foglalják, határozottság és világosság
 kedveint, maguk és mások tájékoztatása végett; de hogy ezek
 a rájá és támpák átválts, az igazságot nem szűtik, sem felté-
 telezik, azaz hogy nélkülöz „való nem ^{vótna} tehetőség, látható abból,
 hogy a legnagyobb hibák, csalódások és ámitások is ugyanazok
 közönségbe burkolóznak és nélkül a valószínűség láthatását
 így keresztel kölcsönözni, mi a reál kategóriáknak ellentézőleg áll,
 holott is ezek az igazság kritériumjai és katalizai; noha ezek körűt
 is lehetnek visszaélések és hibák. Mondhatnók joggal, hogy a kate-
 góriák helyes használat mellett objectiv-transzitiv, a reflexiv
 fogalmak pedig csak subjectiv-immanens besűnek, és hogy a
 kategóriák synthetikai, a logikai rájá pedig csak analytikai
 itéletekhez vezethetnek. Jól azok az analytikai rájá a magya-
 rázásnál, elemzésnél, a tájékoztató bírálatnál; de a reál
 alkotóknak, tárgyas constructióknak, organikus előteremtések-
 nél, a tárgylagos igazság kiborításánál meddő, sőt ámitá-
 sák miatt veszélyesek. De még amott is megkérjük, hogy ki
 azokat használja, határozottan tudja, mi az igazán subjectiv és
 objectiv; holott, mint láttuk, sok eset van, hol egy nemely
 kritikus vagy bölcsész, személylegesen tartja azt, mi valóban
 tárgylagos, és tárgylagosnak, mi a főnek legszorosab értelme-
 ben csak személyleges.

Mondjuk tehát személylegesen azt, mit már Plató
 Σόξα, Σόξαστον, πιδρύς-nak és Aristoteles Σόξα és Επώ-
 Ληψίς-nak neveztek, az Επιστήμη, γνωστικόν általánosan, mind
 azt, a mi puszta képzelet, vélemény, balirélet, rögzítme, mind
 azt, a mi az idiosynkrasiák, egyéni Sympathiák és antipathiák,
 egyéni

12. egyéni önbenyes combinatió és reflectió, mi a be és nem ki-
magyarítás, ráfogás és torzítás, rovatába tartozik; tartsub
ellenben a többi, a mi akár a physikai, akár a pszichikai,
valólag logikai és metaphysikai, hűt- vagy belvitázi
realitás, vagy reális működés, vagy ennek eredménye,
tartsub art, mondom, minden netalántai quynmosoly vagy
gyanusítgatás és fejtáza, vagy hitetlenség dazára is,
tárgylagosnak.

(„Es ist unter dem Monde mancherlei,
Wovon nichts weiß die Theorie, Philosophie!“ —)
(„Es ist mit: Non fingendum et cogitandum, sed videndum,
quid natura ferat faciatque“. Verut. Bacon.)

Vandrák András

m. ak. lev. tag.